

Спільнота і солідарність у вченні Католицької Церкви

ПЕТРО БАЛОГ

28 ЛЮТОГО 2025

Витоки християнського розуміння солідарності у спільноті й узагалі того, чим має бути спільнота, знаходимо й у словах Ісуса Христа до учнів, й у змалюванні життя первісної Церкви на сторінках Діян апостолів, й у посланнях апостола Павла. Утім, сам термін «спільнота» як ми його розуміємо зараз не так часто з'являється на сторінках Писання: частіше там мова про «братів» чи «братерство».

Пітер Брейгель Молодший, «Сім діл милосердя»

Ідеться, звісно, не про спільноту чоловіків, а про всіх людей, пов'язаних на різних рівнях: загальнолюдському, тобто про нащадків Адама; загальнохристиянському — про послідовників науки Христа; а у вузькому сенсі — про членів якоїсь конкретної християнської спільноти. Тобто «братерство» — це метафора, яка ще в давніх філософів могла означати «спільну всім людям людську природу», а звідси — спільність людського роду; у Старому Завіті вона позначала членів вибраного народу, потомків Авраама; у християнстві нею описують просто спільноту християн, яка видимо зосереджується в Церкві Христовій.

Новий Завіт і спільнота у Христі

Христос у Новому Завіті, особливо в посланнях апостола Павла, представлений як «новий Адам». І не лише в контексті «гріхопадіння — відкуплення», а й у контексті надання всім потомкам Адама нової якості життя, яке має характеризуватися передусім взаємною любов'ю.

Цей високий ідеал стає лейтмотивом спільного життя у Новому Завіті, завданням і високою ціллю на всі віки; причому він виявляється своєрідним віддзеркаленням — як-то у платонівських діалогах — ідеальної небесної любові між божественними Особами Пресвятої Трійці.

Один учасник цієї божественної спільноти любові, Син Божий, прийшов на землю, поселився між людьми, щоб вивести їх із темряви гріха і смерті до повноти життя і любові, а також Своїм словом і прикладом показав, як належить жити в братерській спільноті, мандруючи стежками життя разом із ближніми.

У численних притчах і промовах Христос наставляв учнів, як належить відноситися один до одного. Скажімо, коли між апостолами виникла суперечка про першість, Він нагадав їм: «Ви знаєте, що князі народів панують над ними, а вельможі гнітять їх. Не так має бути між вами. Але як хтось хотів би у вас бути великий, нехай буде вам слуга. І хто б хотів у вас бути перший, нехай стане вам за раба. Так само Син Чоловічий прийшов не для того, щоб йому служили, але – послужити й дати життя своє на викуп за багатьох» (Мт 20, 25-28). Під час Тайної вечері, символічно вмивши учням ноги, Він повчав: «Чи знаєте, що я зробив вам? Ви звете мене: Учитель, Господь, і правильно мовите, бо я є. Тож коли вмив вам ноги я — Господь і Учитель, — то й ви повинні обмивати ноги один одному. Приклад дав я вам, щоб і ви так робили, як оце я вам учинив. Істинно, істинно говорю вам: Слуга не більший за пана свого, а посланий не більший за того, хто послав його. Знавши те, щасливі будете, коли так чинитимете» (Йн 13, 12-17).

Нагірна проповідь (Мт 5–7) — це своєрідний еталон життя християнської спільноти. Проголосивши вісім блаженств на самому її початку, Христос розвиває вчення про заповіді, підкреслюючи, що у спільноті належить не просто чогось, що погане, «не робити», бо цього не вистачить, а й «щось робити», щоб виправити якісь вади чи недоліки, що виникли внаслідок браку любові: «Ви чули, що було сказано давнім: Не вбивай; і коли хтось уб'є, той підпаде судові. А я кажу вам, що кожний, хто гнівається на брата свого, підпаде судові. Хто ж скаже братові: Нікчема! — той підпаде Верховному Судові. А хто скаже: Дурень! — той підпаде під вогонь пекельний. Коли, отже, приносиш на жертовник дар твій і там згадаєш, що твій брат має щось на тебе, зостав там перед жертовником твій дар; піди, помирись перше з твоїм братом і тоді прийдеш і принесеш дар твій. Мирися з твоїм противником швидко, коли ти ще з ним у дорозі, щоб противник часом не віддав тебе судді, а суддя возному, щоб тебе не вкинули в темницю. Істинно кажу тобі: Не вийдеш звідти, доки не заплатиш останнього шага» (Мт 5, 21-26).

Мало того, Христос розширює поняття «братерської спільноти», яке панувало за часів Старого

Завіту: відтепер це не тільки «свої, земляки», а й «чужинці» (притчі про самарян це особливо підкреслюють), ба навіть вороги. У тій же Нагірній проповіді читаємо: «Ви чули, що було сказано: Люби ближнього свого й ненавидь ворога свого. А я кажу вам: Любіть ворогів ваших і моліться за тих, що гонять вас; таким чином станете синами Отця вашого, що на небі, який велить своєму сонцю сходити на злих і на добрих і посилає дощ на праведних і неправедних. Бо коли ви любите тих, що вас люблять, то яка вам за це нагорода? Хіба не те саме й митарі роблять? І коли ви вітаєте лише братів ваших, що надзвичайного чините? Хіба не те саме й погани роблять? Тож будьте досконалі, як Отець ваш небесний досконалий» (Мт 5, 43-48).

Апостол Павло пізніше розвине цілу теологію братерського життя, яку можна було б назвати зародком вчення про Церкву як про «спільноту тих, що вірять у Христа, під керівництвом апостолів». Зв'язок між членами цієї нової спільноти значно глибший, ніж узи крові між членами народу Ізраїля. У ній уже немає ані соціальних, ані расових, ані культурних, ані навіть гендерних нерівностей. У Посланні до колосян Павло пише: «Не говоріть неправди одне одному, бо ви з себе скинули стару людину з її ділами й одягнулися в нову, що відновлюється до досконалого спізнання, відповідно до образу свого Творця. Тим то немає грека, ні юдея, ні обрізання, ні необрізання, ні варвара, ні скита, ні невольника, ні вільного, а все й у всьому — Христос. Вдягніться, отже, як вибрані Божі, святі й любі, у серце спочутливе, доброту, смиренність, лагідність, довготерпеливість, терплячи один одного й прощаючи одне одному взаємно, коли б хтось мав на кого скаргу. Так, як Господь простив вам, чиніть і ви так само. А над усе будьте в любові, що є зв'язок досконалості» (Кол 3, 9-14).

У Посланні до галатів також ідеться про брак різниць між членами цієї нової спільноти, якого вдається досягти, між іншим, завдяки вірі та хрещенню в ім'я Христа: «Бо всі ви сини Божі через віру в Христа Ісуса. Всі бо ви, що у Христа хрестилися, у Христа одягнулися. Нема юдея ані грека, нема невольника ні вільного, немає ні чоловіка ані жінки, бо всі ви одно у Христі Ісусі. А коли ви Христові, то ви потомство Авраама, спадкоємці за обітницею» (Гал 3, 26-29). Загалом же теологія Павла про цю нову спільноту знаходить найкращий вияв у метафорі про Тіло Христа, згаданій у Першому посланні до коринтян: «Так само, як тіло є одне, хоч і багато має членів, і всі члени тіла, хоч є їх і багато, становлять одне тіло, так і Христос. Усі бо ми хрестилися в одному Дусі, щоб бути одним тілом чи то юдеї, чи греки, чи раби, чи вільні, і всі ми були напоєні одним лише Духом. Тіло бо складається не з одного тільки члена, а з багатьох» (1 Кор 12, 12-14). А потім, розвиваючи цю думку, додає цінну заувагу про взаємну відповідальність між членами Тіла, про співзалежність і про солідарність: «Не може око руці сказати: "Ти мені непотрібна!" Чи голова ногам: "Ви мені непотрібні!" Бо ж члени тіла, що слабшими здаються, є найпотрібніші; і тим членам, що здаються непочесними в тілі, ми, власне, даємо більше чести, і наші непристойні члени зазнають більшої пошани; ті ж, що у нас пристойні, її не потребують. Та Бог так уклав тіло, що дав більше чести нижчому членові, щоб

не було роздору в тілі, але щоб члени дбали однаково один про одного. І як страждає один член, страждають усі з ним члени; і як один член у славі, радіють з ним усі члени. Ви ж — Христове тіло, і члени кожний зокрема» (1 Кор 12, 21-27).

Апостол Петро, говорячи про спільноту Христа, наголошує на тому, що всі ми маємо одного Бога Отця і всі мусимо дбати про те, щоб міжлюдські взаємини наповнювала святість і «нелицемерна любов»: «Написано бо: “Ви будете святі, бо я святий”. І коли Отцем звете того, хто без уваги на особу буде судити кожного за його вчинками, то поведіться з острахом за час вашого вигнання... Очистивши послухом правди душі ваші для братньої нелицемерної любови, любіть гаряче один одного щирим серцем» (1 П 1, 16-17. 22).

Ця нова братерська спільнота має характеризуватися взаємодопомогою і підтримкою одне одного, особливо найслабших, за прикладом Христа:

«Ми, сильні, мусимо нести немочі безсильних, а не собі догоджати. Кожний із нас нехай намагається догодити ближньому: на добро, для збудування. Бо й Христос не собі догоджав, а як написано: “Зневаги тих, що тебе зневажають, упали на мене”» (Рим 15, 1-3). Якщо треба, належить підтримати інші спільноти фінансово, тож апостол Павло закликав до збірок (див. 2 Кор 7-8), а апостол Йоан наголошував: «Коли хтось має достатки цього світу і бачить брата свого в нестачі й замикає перед ним своє серце, то як любов Божа може перебувати в ньому?» (1 Йн 3, 17). Ба більше, Йоан закликав віддати життя за брата, якщо виникне така необхідність: «Кожен, хто ненавидить брата свого, — душогубець, а ви знаєте, що ніякий душогубець не має в собі життя вічного, що в ньому перебувало б. З цього ми спізнали любов, бо він за нас поклав свою душу; і ми також повинні за братів душі класти» (1 Йн 3, 12-16).

Іншими словами, солідарність, милостиня, допомога нужденним були дуже важливими складовими апостольського вчення, тож увійшли до книг Нового Завіту як богонатхненне Слово Боже. Лука так лаконічно зобразив у Діяннях апостолів життя першої християнської спільноти: «Вони постійно перебували в апостольській науці та спільності, на ламанні хліба й молитвах. І страх напав на кожну душу: багато було чудес і знаків, що їх апостоли робили. Всі віруючі були вкупі й усе мали спільним. Вони продавали свої маєтки та достатки й роздавали їх усім, як кому чого треба було. Щодня вони однодушно перебували у храмі, ламали по домах хліб і споживали харчі з радістю і в простоті серця; хвалили Бога і втішалися любов'ю всього люду. Господь же додавав щодня (до церкви) тих, що спасалися» (Дн 2, 42-47). Цей опис першої християнської громади був постійним натхненням і взірцем для спільнот, які жили у наступні віки — аж до наших часів.

Спільнота і солідарність у соціальному вченні Католицької Церкви

Учення Церкви про спільноту й солідарність у ній базується на Новому Завіті, на ідеях Отців Церкви, на соціальних документах понтифіків (особливо від кінця XIX століття й папи Лева XIII), на вченні II Ватиканського собору (насамперед ідеться про конституцію «*Gaudium et spes*»). Воно ґрунтовно викладене в «Компендіумі соціальної доктрини Церкви», виданому 2004 року.

Звісно, як сказав папа Франциск до учасників Всесвітньої зустрічі народних рухів 2021 року, «соціальне вчення Церкви не має всіх відповідей, але містить певні принципи, які можуть допомогти конкретизувати відповіді на цьому шляху, принципи, корисні як для християн, так і для нехристиян». Схожу ідею пропонує конституція «*Gaudium et spes*»: «Церква, що береже депозит Божого слова, з якого вона черпає засади релігійного й морального порядку, не завжди має готову відповідь на окремі питання, вона все ж бажає поєднати світло Об'явлення із загальним досвідом людей, щоб освітити шлях, на який недавно ступило людство» (33).

Основні принципи соціального вчення Церкви, які можна би назвати «стовпами», на яких це вчення опирається і якими керується, — це:

- 1) гідність людської особи,
- 2) спільне благо,
- 3) солідарність,
- 4) надання переваги бідним,
- 5) піклування про творіння,
- 6) субсидіарність,
- 7) залученість,
- 8) права та обов'язки,
- 9) економічна справедливість,
- 10) мир.

Ці основні принципи й декілька допоміжним отримали новий імпульс на II Ватиканському соборі, а згодом їх ретельно обговорили в «Компендіумі соціальної доктрини Церкви».

«Компендіум» наголошує на тому, що фундаментами суспільного життя людей мають бути істина, свобода, справедливість і любов. Коли у будь-якому суспільстві бракує хоча б одного з цих елементів, а також моральних цінностей, що відповідають цим елементам, то воно певною мірою нездужає. Цих елементів, однак, не можна накинути силою чи законом, бо зовнішній примус не дасть тривких результатів; їх треба в суспільстві виховувати, інколи впродовж кількох поколінь.

Три наріжні принципи соціального вчення — принципи солідарності, субсидіарності і спільного блага — впливають із першого: пошани до гідності людської особи. Ось, наприклад, погляд «Компендіуму» на спільне благо: «Принцип спільного блага, з яким мусить пов'язуватись кожен аспект суспільного життя, аби набути повноти змісту, бере свої витoki з гідності, єдності та рівності всіх людей. У першому і загальноприйнятому значенні цього терміну спільне благо означає "сукупність суспільних умов, які дозволяють найповніше і найшвидше досягти сповнення як окремої людини, так і суспільства"» (164). Про принцип субсидіарності читаємо: «Усі суб'єкти вищого рівня мають надавати допомогу (*subsidium*) — тобто підтримку, сприяння і розвиток — суб'єктам нижчого рівня. Таким чином, проміжні соціальні групи можуть ефективно виконувати свої функції і не повинні, всупереч справедливості, віддавати їх соціальним утворенням вищого рівня, оскільки останні поглинуть і замінять їх собою, відберуть гідність і їхнє місце у суспільстві» (186). Цей принцип має стати на захисті суспільства від пасивності, патерналізму з боку влади, надмірної централізації, популізму. Врешті, принцип солідарності нагадує нам про наш спільний простір, спільну домівку, якою є наше місто, країна, планета, і підкреслює рівну гідність і права всіх людей.

Про солідарність як важливу складову суспільства, багато писав Папа Йоан Павло II 1988 року в енцикліці «*Sollicitudo rei socialis*». Для нього солідарність — це справжня моральна чеснота, яка полягає не в «невиразному співчутті чи поверховому жалю, що спричинені бідами багатьох людей, близьких і далеких. Навпаки, це тверда і наполеглива рішучість присвятити себе спільному благу, тобто благу всіх і кожного, оскільки всі ми відповідальні за всіх» (36). Папа наголошує, що між солідарністю і спільним благом, між солідарністю і універсальним призначенням благ, між солідарністю і рівністю між людьми і народами, між солідарністю і миром у світі існує тісний зв'язок (див. *Soll. rei soc.* 17, 39, 45).

Принцип солідарності, з погляду Католицької Церкви, визволяє нас від егоїзму та ізоляціонізму, бо «вимагає від людей нашого часу глибшого усвідомлення того, що вони в боргу перед своїм суспільством». А це тому, що «вони зобов'язані йому умовами, що роблять можливим людське життя, неподільним і необхідним спадком культури, наукових і технічних знань, матеріальних і нематеріальних благ, а також усіма плодами людського досвіду» (Компендіум, 195).

Врешті, варто пам'ятати, що вчення Католицької Церкви виразно і постійно підкреслює: принцип солідарності у суспільстві є віддзеркаленням дії Бога щодо людства. Читаємо в Євангелії від Йоана: «Бог так полюбив світ, що дав Сина Свого Єдинородного» (Йн 3, 16). Син Божий, утілившись і поселившись між людьми, у всьому став подібний до нас, крім гріха, у всьому став солідарний з нами і до такої солідарності також закликав Своїх учнів.

У вже згадуваній енцикліці «*Sollicitudo rei socialis*» читаємо: «У світлі віри солідарність прагне вийти поза свої межі, набути специфічно християнського виміру цілковитої безкорисливості, прощення і примирення. Тоді ближній виявляється не лише людиною зі своїми правами та рівністю, а перетворюється на живий образ Бога Отця, образ, який відкупив кров'ю Ісус Христос і який знаходиться під постійним діянням Святого Духа» (40).

Практикувати солідарність у суспільстві — це де-факто виконувати головну християнську заповідь: любити Бога понад усе, а ближнього — як самого себе. Ісус Христос найкраще показав зв'язок між солідарністю і любов'ю, довівши його до вершин досконалості — віддавши Своє життя за інших із почуття солідарності з ними і з любові до них. Тобто до нас, усіх людей.

Папа Франциск на Всесвітній зустрічі народних рухів 2014 року говорив про солідарність: «Це слово, яке означає набагато більше, ніж поодинокі акти щедрості. Це спосіб мислення та дій у контексті спільноти, пріоритету життя всіх над привласненням благ небагатьма. Це також боротьба зі структурними причинами бідності, нерівності, безробіття, нестачі землі й житла, з відмовою у соціальних і трудових правах. Це протистояння руйнівним наслідкам панування грошей: вимушеним переселенням, болісній еміграції, торгівлі людьми, наркотиками, війні, насильству та всім тим реальностям, від яких багато з вас страждають і які ми всі покликані змінити».

Солідарність у суспільстві дозволяє нам краще усвідомити, що кожен із нас є частиною людської родини, що ми всі взаємопов'язані та взаємозалежні. І що любов і співчуття до ближнього має глобальні виміри. Солідарність можлива, коли ми бачимо себе в інших, особливо тих, хто потребує підтримки, і співпрацюємо задля пошуку рішень. Солідарність — це зобов'язання зміцнювати людську спільноту і сприяти справедливому суспільству.

І, прислухавшись до Євангелія від Матея, ми зрозуміємо, що питання про суспільну солідарність буде вирішальним на Страшному Суді. «Тоді цар скаже тим, що праворуч нього: Прийдіть, благословенні Отця мого, візьміть у спадщину Царство, що було приготоване вам від створення світу. Бо я голодував, і ви дали мені їсти; мав спрагу, і ви мене напоїли; чужинцем був, і ви мене прийняли; нагий, і ви мене одягли; хворий, і ви навідалися до мене; у тюрмі був, і ви прийшли до мене. Тоді озвуться праведні до нього: Господи, коли ми бачили тебе голодним і нагодували, спрагненим і напоїли? Коли ми бачили тебе чужинцем і прийняли, або нагим і одягнули? Коли ми бачили тебе недужим чи в тюрмі й прийшли до тебе? А цар, відповідаючи їм, скаже: Істинно кажу вам: усе, що ви зробили одному з моїх братів найменших — ви мені зробили» (Мт 25, 34-40).

ПЕТРО БАЛОГ

28 ЛЮТОГО 2025

Warning: count(): Parameter must be an array or an object that implements Countable in
/home/kairosbo/verbum.com.ua/www/wp-includes/post-template.php on line **284**